

Жика Бујуклић,
асистент Правног факултета у Београду

САВЕТОВАЊЕ ПРАВНИХ ИСТОРИЧАРА ПРАВНИХ ФАКУЛТЕТА СФРЈ У СПЛИТУ

У Сплиту је од 6—8. октобра 1983. године одржан интеркатедарски састанак правних историчара на тему: „Сусрети правних култура у нашој државноправној повијести”. Тиме се наставило са остваривањем једне изузетно добре идеје, истакнуте на Саветовању у Новом Саду 1981. године, да ови већ традиционални сусрети прерасту ниво сталешког окупљања и добију карактер научног скупа посвећеног одређеној тематској целини. Већ је скуп у Риједи на тему „Средњовјековне кодификације Југословенских народа — заједнички проблеми наше правне повијести” показао корисност овако кондицираног окупљања, јер је оно дало подстицај да научна активност великог броја наших правних историчара буде усмерена на истраживање ове значајне проблематике као и прилику младим научним радницима за претстављање и одређену афирмацију. Реферати са овог саветовања су у веома кратком року објављени у тематском броју Зборника Правног факултета у Риједи (св. 3/1982 г.).

Свечано отварање Саветовања у Сплиту обављено је у дворани Центра за градитељство и урбанизам Архитектонског факултета, која се налази у недавно реконструисаном делу Диоклецијанове палате. После поздравних речи Декана Правног факултета у Сплиту и Председника општине овог града, проф. др Томислав Марасовић, одржао је пригодно предавање о овом културноисторијском споменику светског значаја, као и о напорима који су до сада учињени ка његовој ревитализацији.

На пленарној седници уводно излагање поднео је домаћин овог скупа професор Антун Цвитанић. Он је указао на незавидан положај правноисторијских предмета на нашим факултетима као и на појаву њиховог све већег потискивања. То се оправдава потребом да се избегне тзв. „историцизам” у правним студијама под којима се најчешће подразумева нагомилавање фактографских чињеница из прошлости које проширују опште образовање студента, али му, наводно не помажу да критички сагледа савремене појаве као и друштвене законитости које до њих доводе. По професору Цвитанићу нема разлога за страховање од пренаглашавања димензија прошлости на штету садашњости, јер се са њеном озбиљнијом научном обрадом студенти најалост срећу тек на факултету. Усмерено образовање не даје ни минимум предзнања из области историје, а и тако оскудно фактографско знање није из области развитка права, већ у најбољем случају из политичке и културне историје. Међутим, не само из педагошко-дидактичких него и чисто научних разлога, неприхватљиве су оцене и закључци који се изводе из редукване историјске збиље, а не из „живог повјесног ткива”. Професор Цвитанић сматра да су законитости друштвеног развитка изузетно сложене и да њихова симплифицирање у прагматичне сврхе мало или уопште не доприноси разјашњењу феномена садашњости, а још мање предвиђању будућности. Напротив, историја мора бити контратежа апологетички позитивизма у правној науци, она мора стварати свест о целовитости појава коју свакодневни прагматизам не може увек да сагледа. Оно што би могло донекле помоћи да се наши правни факултети у том правцу трансформишу, било би осавремењива-

ње критичке функције правноисторијских дисциплина, односно осавремењивање застарелих начина објашњавања друштвено-историјских појава. Историцизам би, дакле, пре био резоновање у мисаоним категоријама прошлости — а тога има и у другим наставним дисциплинама на нашим правним факултетима, можда и у већој мери него у праноисторијским. Управо се против тога треба борити. Научна саветовања попут овог могу томе много допринети.

Тема „Сусрети правних култура у нашој државноправној повјести“ окупила је у Сплиту велики број правних историчара из скоро свих универзитетских центара у нашој земљи, а поднето је и седам научних реферата. После сваког од њих вођена је интересантна дискусија.

Др Магдалена Апостолова — Маршавевски (Загреб) је у раду „Загребачки Градец у XIV и XV стољећу као терен утицаја постглосаторске ренесансе“, покушала на основу сачуваних извора да утврди којим каналима је долазило до рецепције римског права на овом тлу. Друштвени живот загребачког Градца био је првенствено регулисан обичајним правом, али се оно временом све више уобличавало кроз филтер судске праксе и уз све већу присутност тзв. општег права (*ius commune*). Живи трговачки контакти са градовима северне Италије доводе многе богате занатлије, трговце и учене људе који захваљујући погодној друштвеној клими, остају у Градцу и укључују се у његову градску елиту. Међу њима су и великоучени доктори права, каноничи, јавни нотари и други који са собом свакако доносе и духовне тековине средина из којих потичу. Осим тога богати Градчани слали су своје синове у оближњи Каптол који је био најстарије жариште културе средњовековне Славоније, а затим и у најпознатије универзитетске центре у Европи одакле су се враћали са дипломама правних факултета у Болоњи, Падови и др. Из тога се види да је римско право постглосатора доспевало на овај терен уобичајеним путевима и да је загребачки Градец био већ сасвим зрела средина за његово прихватање. Специфичност на коју овде треба указати је, између правно-теоријских радова из тога доба и судске праксе постоји велики раскорак јер су потребе друштвено-економског развоја захтевале далеко либералнију правну регулативу од већ постојеће. Тако нпр. промет некретнина је теоријски веома отежан а у пракси долази до изражаја принцип консензуализма, проширења слободе тестирања, изједначавање у наследним правима мушких и женских потомака итд.

У реферату под насловом „О најстаријем преводу Хексабиблоса“ др Сима Аврамовић (Београд) испитује политичко-правне разлоге који су довели до настанка овог превода. Хексабиблос је компилација римско-византијског права из средине XIV века која се као извор права користила у Влашкој, Молдавији, у неким деловима Бугарске, у Бесарабији (до октобарске револуције), а у Грчкој ова збирка све до недавно имала снагу закона. Превод са грчког језика саставио је Петар Витковић српски парог из Јегра у тадашњој Угарској, али нам се оригинални рукопис није сачувао јер је изгорео у пожару у Будиму 1810. године. У доступној архивској грађи спомиње га Димитрије Руварац, као и неки други извори, али се на основу тога не може много рећи о самом преводу. Једино је могуће реконструирати бар приближно разлоге који су условили његов настанак. Пре свега ту су били политички мотиви митрополита Стратимировића (1790—1863) који је дао иницијативу за настанак овог превода Хексабиблоса желећи да се одупре покушајима Беча ка унијаћењу Срба. Он је схватио да би један овакав превод, поред осталог, претстављао и покушај зближавања византијско-грчке правне културе са правним традицијама Срба који су живели у Аустро-Угарској. Као противник Вукових реформи он је сматрао да језик тога превода треба да буде црквено-словенски. Поред тога постојала је и потреба да се црквено право Карловачке митрополије прилагоди захтевима просветитељских идеја присутних међу Србима у Монархији тога доба, као и нужност кодификације црквених прописа које је карактерисала велика разурњеност ★ несистематичност.

Др Лујо Маргетић (Ријека) у реферату „Правни основи увођења десетине на хрватским правним подручјима” полази од резултата до којих је дошао немачки научник Шмит, који је обрађујући ово питање на обимној изворној грађи знатну пажњу посветио и даиматинској правној регији. Међутим, Маргетић указује да је у овој анализи испуштена Истра (нпр. Поречка регија) где се такође могу наћи значајни подаци за боље разумевање и разјашњење ове проблематике. Црквена десетина (*iusta decima*) у време када је почела да се уводи имала је малу вредност, али је означавала одређени степен вазалности појединих области у односу на Папску столицу. Касније долази до тенденција њеног повећања, и то посредним путем, тако што се проширивао круг имовине која је подлегла обавези плаћања десетине, а да је њен износ номинално остајао исти. Реакција на овакво поступање биле су сељачке буне 1971. године не само у Хрватској и Словенији, него и у Истри — што до сада у науци није довољно истакнуто.

Мр Драган Пантић (Мостар) у реферату „Приватноправни партикуларизам и покушај унификације грађанског права у Југославији између два рата” констатује да самим стварањем заједничке Југословенске државе није ни изблиза превазиђена културна, религиозна, политичка па и правна подвојеност. Идеја „народног партикуларизма и државног централизма” сукобљавала се са сложеном реалношћу у којој је правни партикуларизам био само одраз свих претходних. Разлике су посебно долазиле до изражаја у области наследног и породичног права. Поред шест правних подручја, посебан статус имало је и шеријатско право које је по начелу персоналитета примењивано на муслиманско становништво. Покушаји кодификације нису уродили плодом како због несређене политичке ситуације и недостатка јасне политичке воље највиших кругова, тако и због различитости правних култура и традиција на тлу Југославије. Ове разлике су нарочито дошле до изражаја у расправама око питања који грађански законик треба да буде основ кодификаторског рада код нас. Две струје су се оштро сукобљавале: једна која је сматрала да је АГЗ добра основа за то и друга група која је истицала предности *Code civil-a*. Мада је прва била бројнија, ова друга група коју је представљао проф. Константиновић и неколицина француских Бака, може се из данашње перспективе оценили као прогресивнија. Непостојање нужног политичког консензуса онемогућило је даљи практичан рад и до избијања II светског рата сви кодификаторски покушаји завршили су се на нивоу теоријских расправа.

Др Авдо Сућеска (Сарајево) је у реферату „Обим аутономије Пољица у Османској држави” истакао да овом проблему до сада није посвећена одговарајућа пажња мада се на основу доста бројних турских докумената (више стотина се налази само у Капитолском архиву Сплита) може у великој мери реконструисати правни положај ове области за време турске власти. Од 1540. године па све до Карловачког мира 1699. када су њоме поново загосподарили Млечани, ова жупа чини посебну област (нахију) у херцеговачком санџаку али под директном управом централне турске власти. Пољица су, дакле као и Црна Гора, имала статус царских хасова представљајући тако оазе обичајног права и аутономности у централистички организованом Османској империји. Ограничавајући се у основи само на економску експлоатацију Пољица, Турска држава није битније мењала постојећу организацију аутономне власти нити је дирала у већ оформљену специфичну класно-социјалну структуру: слободни сељаци, властела и тзв. „дидићи” и „кметићи”. Шта више, она се у остваривању свог главног задатка, убирању дажбина, управо користила органима домаће самоуправе претворивши их у помоћне органе турске власти.

О једном специфичном виду сусрета правних култура кроз историју које се тиче и нашег тла, говори се у реферату др Срђана Шаркића (Нови Сад) „Продор хеленистичког схватања о царској власти у римској држави периода домината”. Аутор сматра да идеја о владару као „живом закону” врло стара и да су њени корени још у делима класичних грчких филозофа (Еурпида, Платона и Аристотела), а да је сам

термин први употребио питагорејац Архита. Преко хеленистичких монархија ова идеја долази у Рим, али и поред њене дуге присутности у пракси тек ће се Јустинијановом новелом од 537. године увести у римско законодавство израз „одуховљени закон“. У Византији се такође могу наћи схватања која означавају цара као личност изнад закона, као нпр. у Епаногогама где стоји да је цар „законити владалац“. Тај одломак прихваћен је у XIV веку у Синтагми Матије Властара, па је тако, у скраћеном преводу Синтагме стигао и у средњовековну Србију. Према томе, констатује аутор, Јустинијанова новела не представља (бар не у политичко-правној теорији!) крај једне дуге еволуције и коначни тријумф хеленистичког монархизма над републиканским схватањима, како је то међу појединим стручњацима до сада сматрано.

На крају првог дана Саветовања прочитан је реферат др Обрада Станојевића (Београд) под насловом „*Цивилисти и римско право*“. У тексту се на луцидан начин указује на многе погрешне претставе које су се већ усталиле као „научне истине“ кад је у питању римско право. Ове заблуде цивилиста често некритички преузимају и на њима граде даље своје закључке. Отуда се у уџбеницима и најпознатијих аутора може срести упрошћена слика о наводно претераном формализму у праву старих римљана, насупрот савременог принципа консензуализма који тријумфује у сфери грађанскоправних односа. При томе се губи из вида да у нпр. класичном периоду за пренос својине на непокретностима у Риму нису биле потребне никакве формалности, а да се данас такав правни посао не може обавити без мноштва папира и доста изгубљеног времена. Исто тако, фактички брак се данас проглашава тековином савременог друштва и обележјем напредних правних система, а заборавља се да је у Риму *matrimonium* могао бити закључен без испуњења било каквих формалности (*usus*). Из тога аутор извлачи закључак да сусрети правних култура подразумевају прожимање тековина прошлих времена са достигнућима савремене правне теорије — али тек уз добро познавање и једних и других.

Другог дана саветовања свечано је обележена 40. годишњица II заседања АВНОЈ-а. Професор др Ходимир Сиротковић (Загреб), одржао је предавање пред препуним амфитеатром Правног факултета у Сплиту на тему: „*Уставно и политичко значење II заседања АВНОЈ-а*“.

Обиласком Музеја Хрватских археолошких споменика, Галерије Мештровић, остатака античке Салоне, као и града Трогира завршило се ово изузетно успешно Саветовање. Договорено је да се наредни интеркатедарски скуп правних историчара одржи октобра месеца 1984. године у организацији Правног факултета у Крагујевцу.